

תעבדם הא לא אייתר, דלפי מה שנתבאר יוצא דדינא דנעבד כהמן הנלמד בברייתא מלא תעבדם היינו דינא דהמגפף והמנשק דקתני במתני' דעובר בל"ת.

ואף שנתבאר דאסור לרבא במגפף ומנשק אפילו בשלא עשהו לעבדה, בכ"ז היינו דוקא במתכוון לכבדה אף שאינו מתכוון לעבדה, אבל מגפף ומנשק מאהבה ומיראה אינו עובר בל"ת. ואף שהשוינו זה לאמירת אלי אתה, חלוקים הם בזה דבאלי אתה האמירה גרידא הוא האיסור ומשו"כ חייב אפילו באונס, אבל במעשה כיבוד רק מה שמכבדה במעשה כבוד משוי לה לעבודה, וכל שעושה כן מאונס אין מכבדה בזה, והוצרכנו לזה שלא יקשה לדברינו מש"כ הר"מ בפ"ג ה"ז דאם עבדה באחד מד' עבודות מאהבה ומיראה פטור, ומשמע דגם אינו עובר בל"ת, והשתחוואה שהיא מעשה כיבוד היא אחת מד' עבודות, ועכצ"ל כמוש"כ.

בדינא דניסת

סנהדרין ס"א ע"א, 'עובד אין אומר לא והאנן תנן האומר אעבוד אלך ואעבוד נלך ונעבוד, א"ל באומר איני מקבלו אלא בעבודה'. ובתוד"ה האומר אעבוד, פ"ה משנתרצה חייב דנפיל מלא תאבה ולא תשמע אליו הא אבה ושמע חייב, וקשה דאכתי לא ס"ד האי טעמא עד דמיייתי ליה דרב יוסף, אלא היינו טעמא דמקבלו באלוה עכ"ל, והיינו דלפירש"י קשה מאי דמשני' באומר איני מקבלו אלא בעבודה, דמה בכך, כיון שחיובו משום שנתרצה למסית והרי נתרצה, וברש"י פירש דכל כמה דלא פלח ליה אין כאן אבה ושמע, והא גופא קשיא דאם אינו חייב עד שיעבוד א"כ מאי צריכים לחיובא דאבה ושמע, ויותר מזה קשה דאי ידע המקשן טעמא דרב יוסף אי"כ קושיא מעיקרא ליתא דמדין אבה ושמע אינו חייב אלא בנתרצה למסית וא"כ איכא לאוקמי מתני' דקתני העובד בשאינו ניסת מפי מסית, והנה אביי משני לקמן

כאן בניסת מפי עצמו כאן בניסת מפי אחרים מפי עצמו מימלך מפי אחרים גריר בתרייהו, וקשה מאי צריך להיט תיפוק ליה דעיקר חיובא הוא בניסת מפי מסית, (וזה קשה גם לפי התוס' דהרי למסקנא הוי לכויע טעמא משום אבה ושמע, ומאי דלא משני ר"י האי פירוקא, אפשר דבעי לאוקמי תרוייהו בניסת מפי מסית, אבל אביי דמוקים מתני' בניסת מפי עצמו מאי צריך לטעמא דמימלך).

והנראה בזה, דהנה לקמן ס"ז ע"א אהא דדייקין אמתני' דקתני המסית זה הדיוט טעמא דהדיוט הא נביא בחנק, והמסית את ההדיוט טעמא דיחיד הא רבים בחנק, מפרש רב פפא כי קתני מסית זה הדיוט להכמנה, וכתב ביד רמיה דהא דקתני המסית את ההדיוט כלומר שגם הניסת הדיוט הוא ואין מדקדקין בדינו שאף הוא נוהגת בו הכמנה עכ"ל, ונראה דיסוד דין זה הוא מקרא דלא תאבה ולא תשמע אליו הנאמר בניסת דמיניה דרשינן דחייב מיתה כשנתרצה למסית, דנאמר בזה עוד שחיובו כמסית ונידון בדיני מסית, וכמו שפירש ביד רמיה בסוגיין וז"ל: "זוהי משמע ליה קרא לא תאבה ולא תשמע אליו שלא תתחייב מיתה כמותו", עכ"ל. וכ"מ קצת לשון הר"מ בפ"ה מהל' עכו"ם ה"ה שכתב אם קבל המוסת ואמר הן כו' הרי המסית והמוסת שניהם נסקלין שנאמר לא תאבה כו'.

ובזה מיושב מה שקשה לכאורה ברש"י שכתב לקמן במתני' דהאומר אעבוד, בכל הלשונות הללו הוי מסית וחייב, וקשה דהא בסוגיין מבואר דהאומר אעבוד קאי אניסת, דאי קאי אמסית ליתא לקושיא כלל דמסית ודאי חייב בדיבורא בעלמא, וכן כתב רש"י בסוגיין בד"ה האומר אעבוד, משעה שהסיתוהו ונתרצה חייב מיתה דנפ"ל מלא תאבה כו', וקי' מש"כ לקמן דקאי אמסית, ולפמ"ש"כ יתכן לומר דמש"כ רש"י בכל הלשונות הללו הוי מסית, באמת קאי אניסת וכוונתו דהניסת נידון בדיני מסית.

והנה נראה פשוט דחייב דמקבלו באלוה ואומר לו אלי אתה, אינו חיוב מיוחד של קבלת אלהות, אלא דחייבו מדין עובד ע"ז, והיינו דכל ע"ז הוי לגבה קבלת אלהות מעשה עבודה כדרכה, וכמוש"כ תוס' ס' ע"ב ד"ה מניין, דעגל הוי אורחיה בזביחה והא דיליף מהתם אלי אתה היינו משום דאלי אתה אורחיה בכל עכו"ם עכ"ל, ובאמת לפי"ז לא צריכים להקישא דויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל, אלא לחיוב חטאת באומר אלי אתה אע"ג דאין בו מעשה, אבל מיתה חייב כשאר עו"ז, ובהכרח צ"ל כן דהרי רבנן דר"ע דס"ל דאינו חייב חטאת הואיל ואין בו מעשה ע"כ לא ס"ל האי הקישא, והכי הלכתא, ואפ"ה ס"ל דחייב מיתה, וע"כ דהוא מדין עו"ז כדרכה, (וק"ק לפי"ז מה שהביא רש"י האי הקישא במתני', דהלא במתני' לענין חיוב מיתה קתני כמבואר בגמ').

ואשר נראה לפי"ז בשיטת רש"י, דס"ל דגם בניסת דחייבו מדין אבה ושמע אינו חייב אלא בעבד ע"ז דרק בהכי הוי דמקרי אבה ושמע שנתרצה למסית ועבד, וקרא אשמעינן דאין חיובו ככל עו"ז אלא חיוב מיוחד משום שנתרצה למסית, ונדון בדיני מסית ונוהגת בו הכמנה, והא דחייב באומר אעבוד היינו משום דאמירת אעבוד הוי קבלת אלהות וזה גופא הוי עבודה, ולפי"ז אי"ש סוגית הגמ' דבאמת גם המקשן ידע דהאומר אעבוד אניסת קאי וחיובו מדין אבה ושמע, אבל עכ"פ מוכח מכאן דאמירת אעבוד הוי קבלת אלהות, אי"כ גם באומר מעצמו יהא חייב מדין עו"ז, ומשני באומר איני מקבלו אלא בעבודה ופירש"י דכל כמה דלא פלח ליה אין כאן אבה ושמע, והיינו דבניסת פטור ככה"ג משום דלא עבד, וא"ש מאי דצריך אביי לטעמא דמימלך דמשו"ה אינו חייב בניסת מפי עצמו מדין מקבלו באלוה, משום דמימלך ולי"ה קבלת אלהות.

ושיטת תוס' היא, דמדין אבה ושמע חייב בנתרצה למסית אע"פ שעדיין לא עבד, ולפי"ז בניסת מפי מסית חייב אפילו באומר איני מקבלו באלוה אלא בעבודה, ומדמשני באומר איני מקבלו כו' ע"כ דלא ידעינן אכתי האי טעמא דאבה ושמע ומשו"ה הקשה על רש"י.

והנה בפירווקא דרב יוסף כאו ביחיד הניסת כאן ברבים הניסתין, גריס רש"י ככתוב בספרים שלנו יחיד לא מימלך וטעי בתריה רבים מימלכי ולא טעי בתרי, ועי' בחי' הר"ן שהביא גי' הספרים יחיד מימלך ולא טעי בתריה רבים לא מימלכי וטעי בתרי, וכתב הר"ן דלהאי גירסא ליק' מקרא דלא תאבה ולא תשמע דאיירי ביחיד, דאיכא לאוקמי בשהסית להרבה יחידים שאף הם אינם נמלכים ע"ש, ולפי"ז צ"ל דהא דאר"י מנא אמינא לה, קיהיב טעמא אמאי דמחייב בדיבורא בעלמא, דליכא למימר דמביא סיעתא מקרא לחלק בין יחיד לרבים, דאין מכאן שום ראיה, דנהי דקושיא ליתא מקרא כמוש"כ הר"ן אבל גם סיעתא ליכא, ובע"כ דג"ז זו תיתכן רק לפי תוס' דמעיקרא הו"א דחייב מדין מקבלו באלוה, ור"י הוא דמחדש דחייב מדין אבה ושמע, וע"ז מביא ראיה מקרא, אבל לפירש"י דגם המקשן ידע ה"ט דאבה ושמע, ור"י הוא דמחדש רק חילוקא בין יחיד לרבים, א"כ ע"כ הא דאר"י מנא אמינא לה היינו לאוכוחי דשאני בין יחיד לרבים, ולשיטתו בע"כ מוכרחת הג"י יחיד לא מימלך רבים מימלכי, דע"ז שפיר מוכיח מקרא דלא תאבה דאיירי ביחיד.

מיהו קשה לגי' הספרים שהביא הר"ן, הא דאמר ר"י מנא אמינא לה, דאי יהיב טעמא אעיקר דינא דחייב בדיבורא בעלמא, והאי לאו דינא דנפשיה הוא, דמתני' היא דהאומר אעבוד חייב, א"כ ק' הלשון מנא אמינא לה והיל"ל מ"ט, ונראה דגם לשיטת התוס' נשאר למסקנא כלל זה דאמירת אעבוד הוי קבלת אלהות, ואפילו בשאינו ניסת חייב, וא"כ אמתני' דהאומר אעבוד ל"צ לטעמא דר"י, דבלא דינא דאבה ושמע חייב מדין קבלת אלהות, והא דצריך ר"י לטעמא דאבה ושמע היינו משום דמוקי פלוגתייהו דר"י ור"י בבואו ועבדוני דאיירי במסית לעצמו ואמרי ל"י הן, ולשיטת תוס' בד"ה ומר בתירוץ בתרא פליגי בניסת וחייב הניסת לר"י, ובאמירת הן ודאי דאין לחייבו מדין מקבלו באלוה דאינו חייב אלא באמירה מפורשת, דהרי בעו"ז שלא כדרכה א"ח מיתה מדין מקבלו באלוה ואע"ג דמעשיו מוכיחים שקבלו באלוה, וע"כ משום דלא אמר כן בפירוש, וכ"כ ביד רמ"ה בסוגיא דעו"ז מאהבה ומיראה, והכנימי באמירת הן אע"ג דבמשיב כן למסית יש במשמעות דבריו שמקבלו באלוה, אבל הואיל ובדבורו כשלעצמו לא אמר כלום אין לחייבו מדין מקבלו באלוה, ואהא הוא דקאמר ר"י מנא אמינא לה דגם באמירת הן יש לחייב את הניסת בדיבורא בעלמא, דכתיב לא תאבה, וחיובו מדין נתרצה למסית ומשו"ה חייב גם באמירת הן.

ויתבאר לפי"ז מאי דפירש"י דפלוגתא דר"י ור"י לענין חיובא דמסית הוא, ודלא כמו שפירש התוס' והרמ"ה והר"ן דפליגי בניסת, והיינו משום דכולהו בשיטה אחת קיימי דמדין אבה ושמע חייב בנתרצה לעבוד אע"פ שעדיין לא עבד, א"כ שפיר חייב הניסת לר"י באומר הן אע"ג דלא הוי קבלת אלהות, אבל רש"י לשיטתו דס"ל דאם לא עבד הניסת אין לחייבו מדין אבה ושמע, ובאומר אעבוד חייב משום דעבד ע"י קבלת אלהות וא"כ באומר הן דלא הוי קבלת אלהות פטור לכו"ע, ומשו"ה פירש דפליגי לענין מסית. ונראה עוד דפירושו מוכרח גם מטעם אחר, דהרי כבר נתבאר דלשיטתו מוכרחת הג"י רבים מימלכי, וכיון דר"י ור"י פליגי בבואו ועבדוני דהוי רבים הניסתין, א"כ אין לפרש דפליגי בניסת דאיך מחייב ר"י נהי דשמעי ליה אבל הרי מימלכי, וע"כ דפליגי במסית דבה מחייב ר"י את המסית משום דמצד הסתתו שמעי ליה ומאי דהם פטורים הואיל ומימלכי אח"כ, אין זה פוטר את המסית, ולפי"ז לשיטת תוס' מוכרחת הג"י רבים לא מימלכי, דכיון דפירשו דפליגי לענין ניסת ואפ"ה מחייב ר"י מ וע"כ דרבים לא מימלכי, (ויש להקשות לפי"ז על היד רמ"ה דמפרש פלוגתייהו לענין ניסת וגריס רבים מימלכי, וצ"ע). והנה בהא דאמר ר"י לעולם אינו חייב עד שיאמר אעבוד כו' פירש"י דאיירי בניסת לעכו"ם, וברמ"ה ובר"ן פירש דאיירי במסית לעצמו דדוקא באומר הן פוטר ר"י אבל באומר אעבוד מודה ר"י דחייב, וצ"ב

כיון דסובר ר"י דאחוכי קא מחכי עליה, א"כ מ"ש אומר הן מאומר בפירוש אעבוד, ולפי מה שנתבאר ניחא שפיר, דבאומר הן דאין בדיבורו קבלת אלהות סובר ר"י דאין לחייבו מדין נתרצה למסית דאחוכי קא מחכו ואין זה רצון, אבל באומר אעבוד דאמירה זו גופא היא מעשה עבודה דקבלת אלהות ל"ש לומר אחוכי דומיא דלא נאמר כן במעשה עבודה אחרת, ועוד נראה לפי מאי דמבואר בתו"י שבת ע"ב, דאפילו לרבא דפוטר בעובד מאהבה ומיראה, מחייב במקבלו באלוה ובאומר לו אלי אתה אפילו באומר כן מאהבה ומיראה וכן מבואר בחידושי הר"ן בסוגיא דעו"ז מאהבה ומיראה, והביאור הוא דבעו"ז ה"ל לרבא דבלי קבלת אלהות אין כאן מעשה עבודה, אבל במקבלו באלוה דעצם האמירה היא העבודה חייב אפילו באומר כן מאהבה ומיראה דהא עכ"פ אמר כן, ולפי"ז אפילו אם נאמר דאחוכי קא מחכו חייב באומר אעבוד דלא גרע ממקבלו באלוה מאהבה ומיראה דחייב על עצם האמירה.

ורש"י שפירש דברי ר"י במסית לעכו"ם, דמשמע מדבריו דבמסית לעצמו פוטר ר"י אפילו באומר בפירוש אעבוד, צ"ל דס"ל דאם אחוכי קא מחכו גרע מאומר מאהבה ומיראה, וכמו"כ צ"ל לפי מה שפירש רש"י דפלוגתא דר"מ ור"י היא לענין מסית, דהא דקאמרינן ואמרי ליה הן הוא לרבנן דר"י דאפ"ה פטור המסית משום דאחוכי קא מחכו, אבל לר"מ חייב המסית גם כשלא אמרו הן.

והרמב"ם פ"ה מהל' עכו"ם ה"ה כתב, המסית אחרים לעבדו ואמר להם עבדוני אם עבדוהו נסקל ואם לא עבדוהו אעי"פ שקבלו ממנו ואמרו הן אינו נסקל אבל אם הסית לעבודת איש אחר או לשאר מיני עכו"ם אם קבל ממנו ואמר הן נלך ונעבוד אף על פי שעדיין לא עבד שניהם נסקלין המסית והמוסת שנאמר לא תאבה כו', ונראה דס"ל דלמסקנא אמירת אעבוד לא הוי קבלת אלהות, ובאומר כן מעצמו פטור, ובניסת הוא דחייב מדין אבה ושמע וכשיטת תוס' דאפילו לא עבד חייב מט"ז, ולפי"ז גם באומר הן גרידא חייב, והא דנקט נלך ונעבוד הוא לרבנן דאע"ג דתלה עבודתו באחרים חייב, וכדנקטי' לה במתני' מט"ז, ומשו"ה נקט במסית לעצמו הן גרידא לרבנן דאע"ג דלא תלה עבודתו באחרים אפ"ה פטור המסית, אבל אה"נ דגם באומר בפירוש אעבוד פטור.